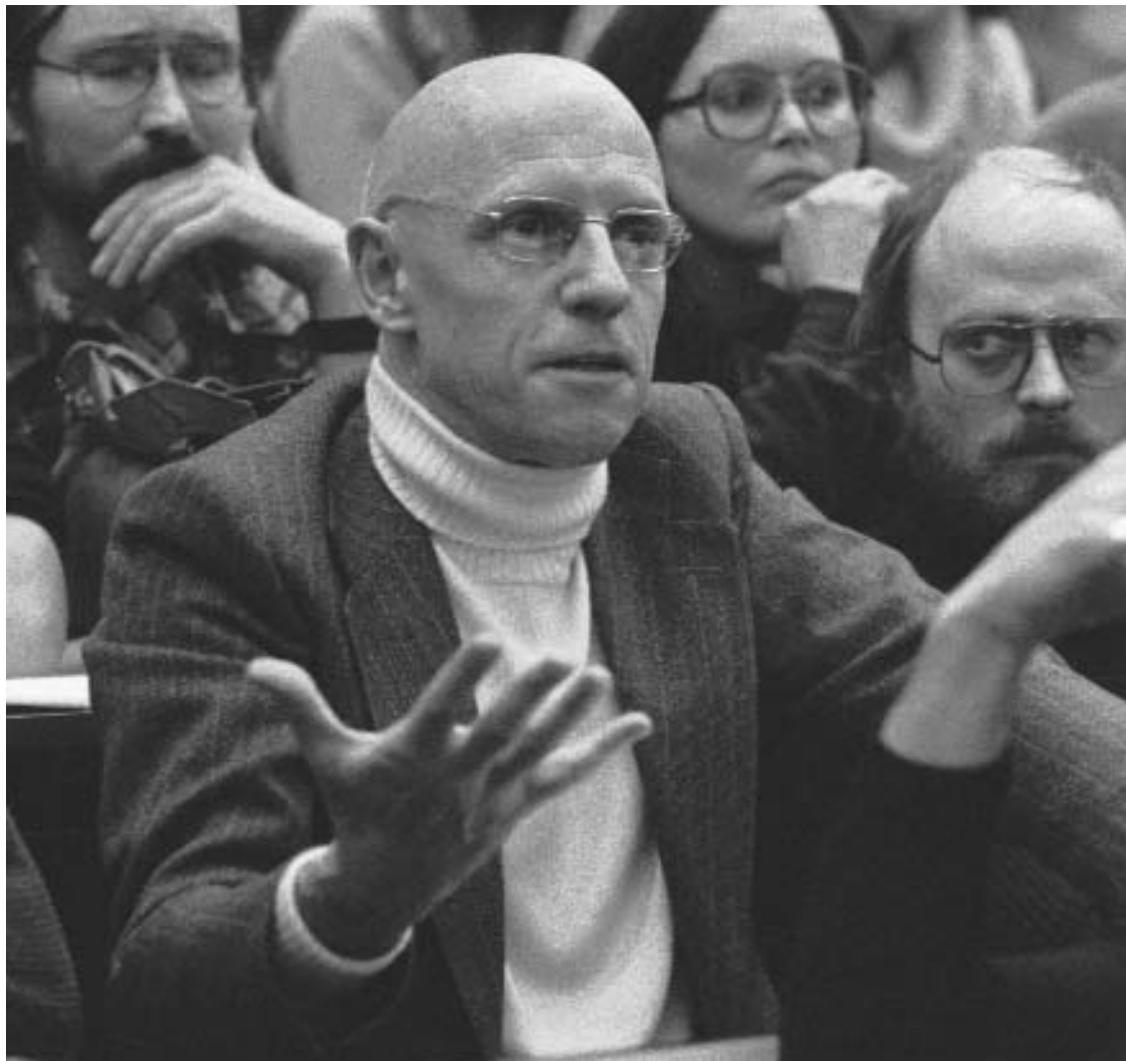

Dosar

Michel Foucault

Microfizica puterii

Andreea Rațiu

Anii '70 marchează un punct de cotitură în parcursul filosofic al lui Michel Foucault. După cercetările consacrate unei epistemologii a discursului, materializate în lucrările *Cuvintele și lucrurile* (1966) și *Arheologia cunoașterii* (1969), Foucault ia ca obiect principal al analizelor sale problema puterii, căreia îi consacră trei cursuri la Collège de France, între 1972 și 1975 (1), și una dintre lucrările sale majore, *A supraveghea și a pedepsi*, apărută în 1975. Noua concepție a puterii pe care o propune Foucault în această perioadă e centrată pe o noțiune care se distanțează față de un număr de postulate proprii concepției clasice a puterii fondate pe teoria dreptului și a contractului social – noțiunea de *microfizică a puterii*. Ne propunem să analizăm în eseu de față această noțiune, așa cum a fost ea avansată în *A supraveghea și a pedepsi*, precum și în unele cursuri ale lui Foucault ținute la Collège de France, și anume în cadrul mai general al unei analize a raporturilor dintre puterea politică și corp. Vom încerca să punem în evidență specificitatea acestei relații dintre putere și corp pe care o presupune conceptul de microfizică a puterii, determinând-o, printr-o analiză comparativă, în raport cu relația putere-corp implicată de noțiunea de *bioputere* pe care Foucault o introduce începând cu anul 1974.

Dacă toate societățile au cunoscut un raport între putere și corp definit în mod esențial în termeni de constrângeri, interdicții sau obligații impuse acestuia din urmă de puterea politică,

societatea occidentală a secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea asistă la introducerea unor noi elemente în cadrul acestui raport, elemente care au o înrâurire semnificativă și care susțin încă societatea noastră contemporană. Ceea ce definește specificul societății occidentale în epoca clasică este, potrivit lui Foucault, descoperirea corpului ca obiect și ca țintă a puterii (2). Corpul uman devine din ce în ce mai mult o miză a puterii care vizează manipularea și controlul acestuia, modelarea lui prin intermediul unor multiple tehnici de dresaj în vederea transformării lui într-un corp esențialmente util și docil, adică într-un corp „care poate fi supus, utilizat, transformat și perfecționat” (3). Foucault numește „discipline” aceste tehnici „care permit supravegherea minuțioasă a operațiunilor executate de corp, care asigură aservirea constantă a forțelor acestuia și le impun un raport de docilitate-utilitate” (4). Aceste tehnici întrupate în instituții diverse – școală, spital, uzină – păstrează o aceeași schemă generală: printr-o strictă repartizare a corpurilor în toate aceste spații și printr-o cadrilare riguroasă a acestora din urmă, ele funcționează pe principiul unei supravegheri permanente a fiecărui corp individual. Faimosul *Panopticon* al lui Bentham e figura arhitecturală privilegiată a acestei tehnologii a puterii. Caracterul său polivalent și capacitatea sa de a fi adaptată unor instituții diverse constituie elementele cheie care asigură deopotrivă eficiența și economia exercitării puterii.

Disciplinele se adresează așadar corpului indi-

vidual, omului-corp (5), care trebuie supravegheat, dresat, utilizat.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, asistăm la o transformare a tehnologiilor de putere și la apariția unui nou tip de putere, care nu mai este una disciplinară, dar care va avea în continuare ca țintă corpul, de această dată însă nu în dimensiunea sa individuală, ci în dimensiunea sa colectivă, iar aceasta în măsura în care suma corpurilor individuale formează o masă globală – populația. Această nouă tehnologie a puterii nu vine însă să înlăture sau să excludă disciplina, ci o include, modificând-o. Diferențele dintre discipline și acest nou tip de putere țin de nivelul la care acestea acționează, de obiectul la care se aplică și de instrumentele pe care le utilizează. Astfel, spre deosebire de discipline, care erau în esență individualizante, acționând la nivelul individului-corp, noua tehnologie a puterii este globalizantă, acționând la nivelul omului-specie sau la nivelul corpului social. Ea are ca obiect omul nu ca și corp care trebuie modelat și supus, ci oamenii ca ființe vii care constituie o masă globală afectată de procese specifice vieții, precum nașterea, moartea, reproducerea sau boala. Având în vedere obiectele lor diferite, cele două tehnologii ale puterii dezvoltă instrumente diferite, adaptate specificului obiectelor lor respective. Disciplinele care vizează producerea unui corp docil folosesc în acest scop mecanisme de supraveghere și de dresaj, exercitate la nivelul instituțiilor precum spitalul, școala sau uzina, fiecare dintre acestea controlând corpul uman la nivelul detaliului, al mișcărilor și acțiunilor sale cele mai elementare. În felul acesta ele pun în funcțiune o microfizică a puterii, înțeleasă în cele trei dimensiuni ale ei (6): E vorba, pe de o parte, de o *optică* a puterii bazată pe principiul unei supravegheri și al unei observări totale, realizate în cadrul unui sistem de poliție complex – dimensiunea panoptică a puterii; pe de altă parte, e vorba de o *mecanică* a puterii care funcționează pe principiul repartizării indivizilor în spațiu – plasarea fiecăruia la locul lui și potrivit funcției sale, pe acela al controlului acțiunilor și gesturilor indivizilor și pe principiul maximizării forțelor corpului lor; în fine, este vorba despre o *fiziologie* a puterii care are drept scop instaurarea unei norme care face ca tot ceea ce nu îi corespunde, tot ceea ce este dincoace sau dincolo de această normă să fie exclus. Această apropiere a corpului uman de către puterea disciplinară mai este numită de Foucault „anatomo-politica corpului uman” (7).

Tehnologia puterii al cărei obiect și a cărei țintă sunt ființele umane în calitate de ființe vii și în măsura în care constituie o populație afectată de fenomene colective legate de viață – natalitate, mortalitate, boală – va fi numită de Foucault o „biopolitică a speciei umane” (8). Aceasta utilizează mecanisme ale căror funcții sunt diferite de cele ale mecanismelor disciplinare individualizante. E vorba acum de a modifica nu un corp individual, ci un corp colectiv, populația afectată de fenomene de masă, care trebuie tratate, ca și în cazul disciplinei, într-o logică de maximizare a forțelor, de această dată însă la nivelul global al corpului social și în direcția scăderii mortalității, a prelungirii vieții și a stimulării natalității. Dacă mecanismele biopoliticii nu mai sunt mecanisme

de dresaj precum cele care caracterizează disciplinele, ele păstrează totuși un element comun cu acestea: aplicate fenomenelor de masă ale populației, ele trebuie să stabilească un echilibru, o medie, o regularizare a fenomenelor menționate. Astfel, ele vor deveni în chip esențial mecanisme de securitate, de asigurare și de regularizare în vederea optimizării vieții umane. În această perspectivă a optimizării vieții, ceea ce constituie particularitatea bioputerii, îndeosebi în opoziție cu puterea suverană, este o nouă manieră de a trata chestiunea vieții și a morții: dacă suveranul deține puterea de a-i face să moară sau de a-i lăsa să trăiască pe subiecții săi, bioputerea vizează exact contrariul: este vorba acum de a-i face pe indivizi să trăiască sau de a-i lăsa să moară. Disciplinele și bioputerea, aceste două tehnologii de putere care coexistă începând cu secolul al XVIII-lea, sunt ambele orientate în direcția corpului: pe de o parte, un corp care trebuie individualizat prin mecanisme de dresaj și, pe de altă parte, un corp care este vizat în dimensiunea sa biologică și integrat în procesele de ansamblu ale populației.

Prin mijlocirea analizei disciplinelor și a biopoliticii corpului uman, Foucault propune o nouă teorie a puterii care rupe cu teoria clasică, juridico-politică a puterii, întemeiată pe conceptul central de suveranitate și tributară modelului Leviatanului. În cursul de la Collège de France din 14 ianuarie 1976, Foucault enunță precauțiile de metodă pe care le-a luat pentru a evita această problemă tradițională a suveranității și a obedienței indivizilor față de puterea suverană și pentru a surprinde „problema dominației și a supunerii”. Era vorba astfel, pentru Foucault, în primul rând de a surprinde puterea la extremitățile sale, în

capilaritățile și în instituțiile ei regionale și locale prin intermediul cărora se exercită. Cu alte cuvinte, renunțarea la idea unui nucleu de putere încarnat în figura suveranului sau a statului. În al doilea rând, întreprinderea lui Foucault viza studierea puterii din exterior, din perspectiva efectelor practice pe care ea le produce, și nu din interior, la nivelul intenției și al deciziei celor care ar deține puterea. În al treilea rând, prin determinarea puterii ca circulând și funcționând în rețea, ca tranzitând indivizii constituindu-i în același timp drept efecte de putere, Foucault abandonează postulatul proprietății (9), potrivit căruia puterea ar fi deținută de un suveran sau de o clasă dominantă care ar fi cucerit-o. Ceea ce Foucault reușește să demonstreze este faptul că puterea „se exercită înainte de a se poseda” (Deleuze), că ea nu e „un fenomen de dominație masiv și omogen – dominație a unui individ asupra celorlalți, a unui grup asupra celorlalte” (10), sau „ceva care se împarte între cei care o au și o dețin în exclusivitate și, apoi, cei care n-o au și o îndură” (11), ci că puterea circulă, funcționează în rețea, trecând deopotrivă printre dominanți și cei dominați. În fine, analiza foucauldiană nu este o analiză descendentă a puterii bazată pe o imagine piramidală a acesteia, ci o analiză ascendentă, care pornește de la „mecanismele infinitezimale, care au propria lor istorie, propriul lor traiect, propria lor tehnică și tactică” (12) către forme de dominație din ce în ce mai generale; o analiză care realizează deci, plecând de la aceste tehnologii infinitezimale, o microfizică a puterii.

N O T E

(1) *Societatea punitivă* (1972-1973), *Puterea psihia-*

trică (1973-1974), trad. rom. de Irina-Andreea Szekely, Iuliu-Silviu Szekely, Ed. Idea Design & Print, Cluj, 2006 și *Anormalii* (1974-1975), trad. rom. de Dan Radu Stănescu, Editura Univers, București, 2001.

(2) Cf. *A supraveghea și a pedepsi*, trad. rom. de Bogdan Ghiu, ediția a II-a, Ed. Paralela 45, Pitești, 2005, p. 174.

(3) *Ibid.*

(4) *Ibid.*, p. 175.

(5) Cf. *Trebuie să apărăm societatea: Cursuri la Collège de France* (1975-1976), Cursul din 17 martie 1976, trad. rom. de Bogdan Ghiu, Ed. Idea Design & Print, Cluj, 2009, p. 191.

(6) Cf. Michel Foucault, *Societatea punitivă*, rezumatul cursului la Collège de France din 1972-1973, în *Lumea e un mare azil*, Ed. Idea Design & Print, Cluj, 2005, p. 23.

(7) *Trebuie să apărăm societatea: Cursuri la Collège de France* (1975-1976), *op. cit.*, p. 192.

(8) *Ibid.*

(9) Cf. Gilles Deleuze, *Foucault*, Minuit, Paris, 1987, p. 31.

(10) *Trebuie să apărăm societatea: Cursuri la Collège de France* (1975-1976), Cursul din 14 ianuarie 1976, *op. cit.*, p. 37.

(11) *Ibid.*

(12) *Ibid.*, p. 38.